

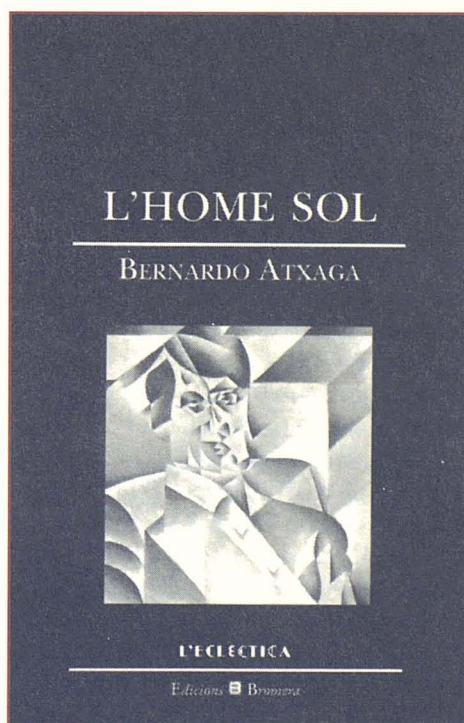
La literatura basca en l'actualitat

Parlar de literatura basca moderna suposa parlar de la història literària dels darrers cinquanta anys. Això es deu al fet que és a finals dels anys 50 quan la literatura escrita en euskera s'institucionalitza a l'interior de la vida social com a activitat cultural autònoma. Aquesta actitud de ruptura suposa que, per primer cop, la literatura basca serà, sobretot, literatura amb finalitats estètiques, deixant de banda qualsevol objectiu doctrinari.

Serà a la dècada dels 60 quan es donaran condicionaments socio-històrics que faran que aquest nou camí literari sigui factible: parlem de l'època del sorgiment de les *ikastolas*, del desenvolupament i creixement econòmic, de la unificació de l'euskera, del sorgiment d'ETA... En aquest panorama, noms com el del lingüista Koldo Mitxelena (1915-1987), l'escultor Jorge Oteiza (1908) i el poeta bilbaí Gabriel Aresti (1933-1975) seran clau per a tot el moviment de renovació que es dona en la cultura basca.

En aquest context sorgeix una nova generació d'escriptors que, més enllà de l'ortodòxia cultural vigent fins a l'època, practicarà una literatura més acord amb l'època, en què una de les característiques més importants del text literari és la intertextualitat. Parlem, en el cas de la novel·la, de Ramón Saizarbitoria (Donostia, 1944), que ja amb la seva primera novel·la *Egunero hasten delako* (1969) [*Perquè comença el dia*] i sobretot a ran de la segona *Cien metros* (1976) (Nueva Cultura) farà realitat per a la prosa basca l'afirmació ricardouiana que la novel·la és més l'aventura de l'escriptura que l'escriptura d'una aventura. Amb clares influències del nouveau roman francès, aquest tipus de novel·la suposarà una superació sense precedents de la novel·lística d'estil decimonònic

El sorgiment de
noves editorials
(com Erein i Elkar)
ha fet que la
producció literària
basca s'hagi
incrementat
per passar
dels 118 títols el
1975 als 600 el 1986
(i 1.200 el 1993).

i costumista dominant (amb alguna excepció) fins al moment. L'evolució de la novel·la basca, després d'aquest gir als anys 70, fluctuarà entre els camins del lirisme en els 80, per presenciar en els darrers anys un auge del realisme i del relat històric.

Després d'un període de gairebé vint anys de silenci, Saizarbitoria acaba de publicar la seva darrera novel·la *Hamaika Pauso* [*Onze passes*], on tracta de nou (com a *Cien metros*) el tema d'ETA, aquest cop com a reflex del terrible afusellament d'un dels últims etarres condemnats a mort pel règim franquista el 1975, Angel Otaegi. Més enllà d'una novel·la de testimoni o denúncia, l'autor, fidel als seus referents literaris, planteja tot un entrellat polifònic on la literatura, l'aventura de contar, torna a ser el tema central.

Després de la mort de Franco, amb l'entrada en el nou context democràtic, la literatura basca, i sobretot el món de l'edició basca, farà un tomb radical. El sorgiment de noves editorials (com Erein i Elkar) farà que la producció literària basca es vagi incrementant per passar dels 118 títols anuals el 1975 als 600 el 1986 (i 1.200 el 1993). Això, juntament amb la nova situació política (aprovació del referèndum d'autonomia el 1979; decret de bilingüisme i Llei de normalització lingüística el 1982), fa que es donin les circumstàncies objectives perquè sorgeixi una nova comunitat de lectors de literatura (comunitat que, tot sigui dit, té el seu origen principal en l'escola i en les acadèmies d'euskaldunització).

És a la dècada dels 70 quan Bernardo Atxaga (Asteasu, 1951) comença a publicar. Després d'unes incursions en teatre i una novel·la (*Ziutateaz*, 1976 [*Sobre la ciutat*]), el 1978 publicarà el llibre de poesia *Etiopia* (alguns poemes d'aquest llibre es poden llegir a *Poemes & Híbrids*, Ed. Bromera, 1994), llibre que suposà una fita en la

història de la poesia basca. Amb *Etiopia* Atxaga ens donà la versió basca de la crisi de la representativitat de l'art que van viure les avantguardes a la fi de la modernitat. Es tracta, sobretot, d'una reflexió metaliterària postvanguardista.

Es pot dir que l'obra de Bernardo Atxaga és el paradigma de normalització literària i lectora basca. L'eco, sense precedents en la nostra literatura, d'*Obabakoak* (1988) (traducció catalana *Obabakoak*, Edicions B) es concreta en l'obtenció d'importants guardons i en una projecció internacional (ha estat traduït a 16 idiomes) que cap altre escriptor en euskera havia aconseguit fins aleshores. Els 40.000 volums d'*Obabakoak* venuts en euskera reflecteixen un èxit repectiu indubtable si tenim en compte que estem parlant d'una comunitat de 500.000 parlants que poden escriure i llegir literatura correctament en euskera.

L'univers literari d'*Obabakoak*, que és l'univers de la literatura universal, on el plaer de la lectura literària té pinzellades borgesianes o calvinianes, també es reflecteix en les seves incursions en literatura infantil i juvenil (*Dues lletres*, Eds. B; *Un ase a l'hipòdrom*; *Jimmy potxolo*, Ed. Bromera; *Antoni no Apreta*; *Història d'uns pollets*, Ed. Bromera) o en l'excel·lent novel·la juvenil *Memòries d'una vaca* (Ed. Cruïlla), traduïda a 6 idiomes i mereixedora de les lloances de la crítica europea (citem, com exemple, l'èxit obtingut en l'última Fira de Frankfurt, on la crítica situava la traducció alemanya de la novel·la en el setè lloc en un llistat dels 30 millors llibres). Per acabar, podríem esmentar el camí més realista iniciat per l'autor amb la publicació de *L'home sol* (Ed. Bromera) i la imminent traducció de *Zeru Horiak* [Cels], realisme que més enllà de la transcripció stendhaliana de la realitat reflecteix l'experiència novel·lada de les diferents "mirades" de l'ésser humà davant el món.

Encara dins l'univers de la novel·la, voldríem esmentar dos altres grans novel·listes: Anjel Lertxundi (1948) i Juan Mari Irigoien (1948). Anjel Lertxundi, que compta amb una abundant producció, ha tastat múltiples registres i estils novel·lesc, des de la novel·la simbòlica a la històrica, passant pel neocostumisme i per experimentalismes. Són de destacar les seves novel·les *Kapitain Frakasa* (1993) i, sobretot, *Otto Pette* (1994), novel·la de caràcter històric que ha merescut l'aprovació unànime de la crítica i del públic. De la novel·la de Juan Mari Irigoien, al·legòric-realista i de marcada

Igual que a la resta de l'Estat, la literatura infantil i juvenil basca ha conegut un creixement i una acceptació que s'han concretat en un "boom editorial" sense precedents.

influència sud-americana, cal destacar, sobretot, l'atractiva novel·la de factura històrica *Babilònia* (ed. Bromera), amb la qual, a més de guanyar diferents premis, ha aconseguit un gran èxit entre els lectors. Per acabar, podríem completar aquesta brevíssima nòmina de novel·listes amb noms com Joxe Agustin Arrieta, Pako Aristi, Koldo Izagirre o Juan Luis Zabala.

Però no ha estat la novel·la, sinó el conte, el gènere que més adeptes ha tingut en l'última dècada. En repassar la llarga nòmina d'escriptors de contes, voldríem començar, juntament amb la menció obligada d'*Obabakoak*, amb un dels components

de la Banda Pott (Banda Fracàs, 1978-1983), Joseba Sarrionandia (1958), que amb el seu llibre *Narracions* (Ed. Pòrtic) (narracions llegendàries i històriques, amb una prosa molt lírica) va exercir una influència important en les generacions següents. A una generació molt més jove pertany Inazio Mújika Iraola (1963), que amb la publicació d'*Azukrea belazeetan* [Sucre als prats] (1987), i, sobretot, del llibre de contes històrics *Hautsaren kronika* [Crònica de la pols] (1994. Premi de la Crítica 1994) ha sorprès el lector basc per la seva gran qualitat. Completarem la llista de contistes fent esment d'una sèrie d'autors que han escrit contes de temàtica més urbana (Xabier Montoia, Edorta Jimenez, Joxemari Iturralde, Iñigo Arambarri) o factura més barroca (Juan Garzia).

Després del conte, la poesia va ser el gènere que va tenir més auge a partir de la segona meitat dels vuitanta. Destacarem del nombros grup de grans poetes Atxaga, Sarrionandia, J.M. Lekuona, F. Juaristi, K. Izagirre, X. Lete, I. Aranbarri i M.J. Kerexeta. (No obstant, per a un coneixement més proper de la nostra poesia recomanem l'excel·lent antologia realitzada per Iñaki Aldekoa *Antología de la poesía vasca*, Visor, 1993.)

No voldríem acabar aquest telegràfic panorama de la nostra literatura sense fer esment de l'auge de la literatura infantil i juvenil entre nosaltres. Igual que a la resta de l'Estat, aquest tipus de literatura ha conegut un creixement i una acceptació que s'han concretat en un "boom editorial" sense precedents (el 1993 la producció de literatura infantil i juvenil va suposar el 18,5% de la producció total, enfront un 15,5% de la producció de literatura per a adults). És destacable l'èxit de Mariasun Landa, la producció de la qual, després d'haver conegut diferents traduccions, gaudeix d'una gran acceptació (*La barca de l'avi*, Ed. La Galera; *La botiga de la Pepa*, La Galera; *L'estrella verda*, La Galera). Autors com Patxi Zubizarreta (*Que llueva, que llueva*, Ed. Edebé), J.M. Iturralde, A. Lertxundi, J.K. Igerabide (*Poemas para la pupila*, Hiperion), B. Atxaga, Xabier Etxaniz, Pello Esnal o X. Mendiguren, són altres dels clàssics ressenyables.

